

ÇOCUKLUK VE ARKADAŞLIK

Şaban KARAKÖSE*

Çocukların arkadaşlıkları çeşitli evrelerden geçer: Önce arkadaşlık kurmaları için aynı “oyun”ları oynamaları ve “benzer görüntü” sergilemeleri yeterli olur. Daha sonra “ortak değerler”i ve kuralları paylaşan çocuklar bir araya gelirler. Sonunda ergenliğe yaklaşıldığında, başkalarını anlama, kendini açma, paylaşılan ilgiler ve daha güçlü duygusal bağlar üzerine dikkatlerini yoğunlaştırırlar.¹

2–6 yaş arasındaki “İlk Çocukluk Dönemi”nde çocuğun diğer kimselerle (ev dışındaki insanlarla, özellikle kendi yaşlılarıyla) olan çok sayıdaki ilişkisi, onun sosyal gelişimini artırır. Bu nedenle, anaokuluna giden çocuklar, arkadaşlarıyla çok sayıda ilişki kuracaklarından, sosyal faaliyetleri âile ve komşu düzeyiyle sınırlı olan çocuklara oranla daha iyi bir toplumsal uyum gösterirler.²

6–12 yaşları arasındaki “Son Çocukluk Dönemi”nde ise, arkadaşlıklar kurmak en önemli görevlerden biridir ve bu, hayatları boyunca devam edecek sosyal bir beceridir. İlkokul çağı çocuğu, çekingen olsa bile yine de kendi yaşlılarınca kabul edilme gereksinimi duyar. Yaşlı arkadaşlardan oluşan destekleyici bir gruba uyum sağlamak ve âit olmak ister ki, bu onun yüksek benlik saygısına ulaşmasında oldukça önemli bir yer tutar.³ Yani bir gruba âit olma, çocuğa sadece arkadaş ve eğlence sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ona gurur ve statü duygusu da verir.⁴

Genel bir kural olarak, okul öncesi dönemde âile içi deneyimler, okul döneminde ise âile dışı deneyimler, kişilik oluşumu ve yapılanmasında büyük bir önem taşımaktadır.⁵ Çocuklar özellikle ergenlik öncesi dönemiyle beraber, yani takriben 12 yaşlarından sonra anne ve babayla geçimsizliğe girerek kendi oluşturdukları gruplara bağlılık gösterirler. Kendi eğilimlerine uyan arkadaşlar bulur ve dışarıdan herhangi bir kontrole tâbi olmadan yaşamak isterler. Onlar için kendi belirledikleri kurallar, grup kuralları önemlidir.⁶

* Eğitimci-Yazar. EBSAD Başkanı. sabankarakose@gmail.com

¹ Haluk Yavuzer, *Okul Çağı Çocuğu*, (İstanbul: Remzi ktb. 2000), s. 30

² Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, (İstanbul: Remzi ktb. 14.bs. 1997), s. 108

³ Yavuzer, *Okul Çağı Çocuğu*, s. 28, 29, 33

⁴ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s. 152-153

⁵ a.e., s. 153

⁶ Hüseyin Peker, *Çocuk ve Suç*, (İstanbul: Çocuk Vakfı yay. 1994), s. 52

Çocuğun arkadaş grubu, onun sosyal tavırlarını etkiler. Bu sosyal tavırlar, çocuğun genellikle diğer bireylere ve sosyal yaşama karşı tüm tutum ve davranışlarını içerir. Bir dereceye kadar âile kazanılan bu tavırlar, çocuğun arkadaş grubuyla olan deneyimleri sonucu değişebilir.⁷ (Şüphesiz bu davranış ve bilgilere, alâkalara aynı zamanda dînî hususlar da dâhildir.⁸) Çünkü çocuk kendini bu grup içinde değerlendirir, arkadaşlarının beğenisini, saygınlığını kazanmak için onların tutum ve davranışlarını en üst düzeyde yapmaya çaba harcar. Arkadaş grubuna karşı çıkması çok zordur. İstemeyerek de olsa grubun çoğunluğunun istediği davranışı yapmak zorunda kalır. Aksi takdirde korkaklıkla, mızıkçılıkla suçlanır ki, hiçbir çocuk bu duruma düşmek istemez. İşte bu nedenlerle eğer çocuğun arkadaş grubu bozuk, ahlak dışı ve suç niteliğinde davranışlar gösteren kişilerden oluşmuş ise, çocuk da zamanla değişir ve onların değerlerini benimseyerek aynı davranışları yapmaya başlar.⁹ Yani çürük elma yanındakileri de bozar.

Fakat anne-babaların ve eğitimcilerin, çocukların niçin böylesi “çeteler”e yöneldiğini tespit etmesi gerekmektedir. Ve sağlıklı bir arkadaş çevresine sahip olmayıp da kimi “çeteler”e yönelen çocuklar için bu çeteler, “âit olma duygusu”, “kimlik”, “eğlence”, “sevgi”, “fark edilme”, “başarı (yeterlik)”, “belirli bir yapı (standartlar/sınırlar)” gibi psiko-sosyal ihtiyaçları karşılamaktadır.¹⁰

Özetle; insan psikolojik olarak arkadaşının huylarını kapma temâyülündedir ve bu yöndeki etkileşim çok süratli ve çok güçlüdür.¹¹ Ve bir çocuk, ünsiyet ettiği diğer bir çocuk için daha çok telkin gücüne sahiptir.¹² Nitekim Hz. Muhammed (sav) şöyle demiştir: “*Kişi, dostunun dini ve yaşayışı üzeredir. Öyle ise her biriniz dostluk kuracağı kimselere dikkat etsin.*”¹³ Onun bir başka sözü ise şöyledir: “*İyi kimse ile oturup kalkan kişinin ve kötü ile arkadaş olanın misâli, tıpkı misk taşıyanla demirci körüğünü yelleyip çeken kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana (kokusundan) verir, ya sen satın alırsın, hiç olmazsa ondan güzel bir koku duyarsın. Körükçüye gelince o, ya senin*

⁷ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s. 153

⁸ Abdurrahman Dodurgalı, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: İFAV yay. 1995), s. 137

⁹ Peker, *a.g.e.*, s.54

¹⁰ Jane Bluestein, *Ana-babaların Yapması ve Yapmaması Gerekenler*, çev. Hande Gürel, (Ankara: HYB yay. 2000), s. 80; Peker, *a.g.e.*, s. 52

¹¹ M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, (İstanbul: İFAV yay. 3. bs 1989), s. 312-313

¹² İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, (İstanbul: Tuğra nşr. 1991), s. 403

¹³ Ebû Dâvûd, “Edeb” 18; Tirmizî, “Zühd” 45; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 171

elbiseni yakar yahut da ondan fenâ bir koku duyar rahatsız olursun."¹⁴ Bir diğeri rivâyette: "*Sana karası bulaşmasa da kokusu bulaşır.*" denilmiştir.¹⁵

Ahlâk âlimi **İbn Miskeveyh**'e (ö.421/1030) göre çocuğu kötü davranışlardan ve tabiatı gereği kötü kimselerden korumak gereklidir. Kötülerle düşüp kalkan çocuk, gerçek fazileti bulmaktan engellenmiş olur. Onu hikmet sahibi kimselerle ve iyi huylu arkadaşlarla düşüp kalkmaya teşvik edilmeli ki, gerçek fazilete ulaşmakta güçlük çekmesin.¹⁶

Filozof **İbn Sînâ** (ö.428/1037) şöyle der: "Çocuğun mektebinde terbiyeli ve görgülü bir arkadaşı olmalıdır. Zira çocuk, çocuktan kolaylıkla alışkanlık kazanır, ondan öğrenir ve onunla ünsiyet kurar."¹⁷

Eğitimci **İbn Cemâa** (ö.733/1333) ise, "Öğrenci, imkân verdiği ölçüde hareket ve davranışta en iyi, karakteri sağlam, şerefine düşkün, her yönden yardımcı olanı arkadaş olarak seçmesi gerekir" demektedir.¹⁸

Günümüz eğitimcileri de, çocuğun ruh sağlığının korunması ve hattâ rûhî bozukluklara mâruz olanların tedâvisi için, çocuğu kaynaşabileceği akranlar grubu içerisine koymaya büyük ehemmiyet vermektedirler. Arzuya şâyân olan sosyal âdetler/alışkanlıklar, en iyi şekilde insanın kendi yaşındakilerle düşüp kalkmasıyla öğretilene inanılmıştır.¹⁹

Toplumun çocukları bir araya getirmek ve toplumsallaştırmak için olanak veya programlarının yetersiz kalması, bazı çocukların arkadaşlık kuramamasının sebebidir.²⁰ **Çocuk ve Gençlik Kulüpleri**, işte bu önemli toplumsal görevi üstlenerek şunları gerçekleştirebilir:

- 1- Seçici davranır ve sâdece güzel ahlâkı hedefleyen çocuklardan oluşan bir arkadaş grubu oluşturabilir.
- 2- Çocuklardaki "âit olma", "kimlik edinme", "fark edilme", "başarı (yeterlik)" gibi psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılar. Bu ihtiyaçların "çeteler"e mensup olunarak temin edilmesine fırsat tanımaz. Dolayısıyla, çocuklarını zararlı arkadaşlıklardan kurtarmak isteyen anne-babalar için bir alternatif sunarlar. (Çünkü eğitimciler ve psikologlar: "çocuğunuzu bir arkadaşlıktan

¹⁴ Buhârî, "Zebâih" 31; Müslim, "Birr" 146

¹⁵ Ebû Dâvûd, "Edeb" 18

¹⁶ Bayraktar, *a.g.e.*, s.313

¹⁷ *a.e.*, s. 315; Abdurrahman Dodurgalı, *İbn Sina Felsefesinde Eğitim*, (İstanbul: İFAV yay. 1995), s. 180

¹⁸ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 316; M. Faruk Bayraktar, *İbn Cema'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*, (İstanbul: İFAV yay. 1997), s. 71

¹⁹ Canan, *a.g.e.*, s. 404-405

²⁰ Yavuzer, *Okul Çağı Çocuğu*, s. 35

vazgeçirmeye çalışırken daha yararlı olabilecek bir yaklaşım ise başka bir arkadaşlık kurmaya özendirmektir. Çocuğunuzun zamanını ve dikkatini (başka bir seçenek oluşturan) olası bir arkadaşlığa vermesini sağlayın” demektedirler.²¹⁾

- 3- Çocuklara, sağlıklı arkadaşlık ilişkileri kurabilmesi için gereken özgüveni ve girişimciliği kazandırır.²²⁾
- 4- Arkadaşlık bağlarının kuvvetlenmesini sağlayıcı; böylelikle de müspet etkilenmelere fırsat hazırlayıcı etkinlikler düzenler.

²¹ *a.e.*, s. 32

²² bkz. Kemal Görmez-Erol Göka, *Çocuk ve Çevre*, (İstanbul: Çocuk Vakfı yay. 1993), s. 95